

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 10

KAYSERİ - 1998

YAYIN KOMİSYONU

Prof.Dr. Cihat TUNÇ
Prof.Dr. Celal KIRCA
Prof.Dr. Harun GÜNGÖR

SAHİBİ

Prof.Dr. Ali TOKSARI

MESUL MÜDÜRÜ

Prof.Dr. Celal KIRCA

NOT: E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi yayın kuralı gereği, dergide yer alan yazılar, telif, tercüme ve kitap tanıtımı sıralamasına ve bu sıralamanın her birinde ünvanlar esas alınarak yazarların soyadlarına göre dizilmiştir.

Makalelerin İlmî Sorumluluğu Yazarlarına Aittir.

Erciyes Üniversitesi Matbaası

KAYSERİ - 1998

**GELİBOLULU MUSTAFA °ÂLÎ'NİN KAYSERİ
RAŞİD EFENDİ KÜTÜPHANESİNDE
BULUNAN ESERLERİNİN TANITIMI**

Dr. Faris ÇERÇİ*

Asıl adı Mustafa olan Âlî, 2 Muharrem 948/1541(24-25 Nisan) tarihinde Gelibolu'da doğduğundan dolayı Gelibolulu Mustafa Âlî olarak tanınmıştır.¹ Altı yaşında okula başlayan Âlî, Habîb-i Hamidî'den kâfiye, hemşehrisi Sürûrî'den tefsir, fıkıh dersleri almıştır. Zamanının adetlerine uyarak kullandığı **Çeşmî** mahlasını 17 yaşında bırakan Gelibolulu Mustafa, "Yüce-Ulu" manasına gelen **Âlî** mahlasını almıştır.² Nitekim , tarihçimiz bir beytinde bu konuda şöyle diyor:

Mağlaşum olsa °aceb mi °Âlî
Olmuşam fenn-i belâgatta °Ali³

Medrese tahsili yaptıktan sonra yazdığı şiirlerle dikkatleri üstüne çeken Âlî, ilk olarak kaleme aldığı **Mihr ü Mah** isimli eserini 968/1560-1561'de Şehzade Selim (II)'e sunarak O'na divan katibi olmuştur.⁴ Aslında °Âlî, müderris olma arzusunu taşımaktadır. Ancak, divan katipliğini yaptığı Şehzadeyle olan ilişkisi herşeyi altüst etmiştir.

* Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Fakülte Sekreteri.

- 1- Âlî'nin babası Ahmet adında bir tüccardır. Kaynaklarda Abdullah veya Abdülmevlâ şeklinde zikredilen dedesinin ismine bakılarak Âlî'nin devşirme soyundan geldiği söylenmektedir.Bkz.Atsız, **Âlî Bibliyografyası**, İstanbul 1968 s.1
- 2- Mehmet Şeker, **Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Hayatı ve Şahsiyeti**, D.E.Ü.İ.F.D. s.159 göst.yer.
- 3- Âlî,**Tuhfetü'l-uşşâk**, Süleymaniye Ktp. Çelebi Abdullah Koll.vr.103b, Ayrıca bkz. İbrahim Şener, **Gelibolulu Mustafa Âlî'nin, Tuhfetü'l-uşşâk Mesnevisi** (Giriş-Tahlil-Metin) İzmir 1994 ; s. 13, göst.yer
- 4- Bekir Küttükoğlu, **Âlî**, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.2. s.414.

II.Selim'in vali olduğu Kütahya'da iki yıl kadar kalan Âli, Şehzadeye lalalığı sırasında tanıştığı Lala Mustafa Paşa'nın daveti ile 970/1562-1563 yılında Şam'a giderek ona divan katibi oldu ve 970/1563-976/1568 yılları arasında 6 yıl boyunca bu görevini sürdürmüştür. Lala Mustafa Paşa Yemen Serdarlığına tayin edilince Âli onunla beraber Mısır'a gitmek zorunda kaldı. Bu arada Paşa'nın Yemen fethine gitmek istemediği İstanbul'a bildirilince Lala Mustafa Paşa ve Âli 976/1568-1569 tarihinde görevlerinden alınmışlardır. O sırada Manisa'da vali olan III.Murad'ın yanına gelen Âli O'nun aracılığı ile İstanbul'a dönebilmüştür. Burada hazırladığı ve Şeyh Müslihiddin b. Nureddin vasıtasıyla Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'ya ithaf ederek sunmayı başardığı "**Heft -Meclis**" adlı eseri üzerine 978/1570-1571'de Bosna Beylerbeyi Ferhat Paşa'nın yanına divan katibi olmuştur. Sekiz yıl kadar devam eden bu yöredeki görevinde Âli, savaşların sürdüğü serhat boylarında son derece hareketli günler geçirmiştir. II.Selim'in ölümüne kadar Bosna'da kalan Âli, III. Murad'ın Osmanlı tahtına oturmasının ardından İstanbul'a gelerek, Hoca Saadettin Efendi aracılığı ile 985/1578 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Şirvan taraflarına serdar tayin edilen Lala Mustafa Paşa'nın divan katipliğine getirilmiştir. Hiçbir zaman kıymetinin bilinmediğini vurgulayan Âli, Şirvan fethinde münşilikteki hizmetinden dolayı Halep Tımar Defterdarlığına atanmıştır. Bu arada Âli, (986/1578) kışını Erzurum'da geçirmeye hazırlanırken, Van Beylerbeyi Husrev Paşa tarafından, asker için gemilerle gönderilen un, arpa ve diğer levazımataın ambarlanması ve nakli için Trabzon'a gönderilmiştir. Buradaki görevini tamamladıktan sonra Halep Tımar Defterdarlığı görevine 986/1578'de başlayan Âli, aralıksız olarak bu görevini 986/1583-991/1583 yılına kadar sürdürmüştür.

Âli, hayatının kırk yıllık bölümünü ihtiva eden ve sultanlara öğütler veren "**Nushatü's-selatîn**" isimli eseri ile, Gürcistan, Azerbaycan ve İran seferlerini konu alan "**Nusret-name**" ve Şehzade Mehmed'in 990/1582 yılındaki sünnet düğünü konu alan "**Câmiü'l-Buhûr der-Mecâlis-i Sûr**" isimli eserlerini bu görevi sırasında kaleme almıştır. Müellif anılan bu son iki eserini Padişaha sunarak karşılığında istediği üst seviyedeki bir görevi almak için 991/1583 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Padişah'a sunulan **Nusret-nâme** beğenildiği halde, yeni bir görev almak bir tarafa, Halep'teki görevinden de alınmış ve 991/1583. İki yıllık bir aradan sonra, Yani 993/1585 yılı başlarında Erzurum Hazine Defterdarlığına, altı ay sonra

da Bağdat Mal Defterdarlığına atanmıştır. Âlî'yi memnun eden bu atamalar uzun sürmemiştir. Nedendir bilinmez kısa bir süre sonra görevinden alınan Âlî İstanbul'a gelmiş ve üç dört sene hiçbir göreve atanmamıştır. 997/1589 yılında Sivas Defterdarlığına getirilmiş, ancak bu görevi kısa bir süre sonra bir başkasına verilmiştir. 1004/1595 tarihidde ikinci defa Yeniçeri katibi olmuştur. III.Mehmed'in 28 Ocak 1595 de tahta çıkışı sırasında Âlî'nin bu görevi devam ediyordu. III. Mehmed'in cülusunu tebrik eden şairlerin ödüllendirilmesi sırasında, Âlî'ye de arzu ettiği takdirde, ikiyüzbin akçe hasla emekli olabileceği teklif edildi. Fakat Âlî, Kühû'l-Ahbar adlı tarihini yazmakla meşgul olduğunu, bu yüzden emekli olmak istemediğini ve eserini bitirmek için lüzumlu olan kaynak ve malzemenin Mısır'da bulunduğunu ileri sürerek Mısır Defterdarlığına tayin edilmesini istemiştir. Fakat Âlî'nin bu isteği reddedilmiş ve kendisine 1004/1595-1596 da Sivas Defterdarlığı ile Amasya Sancak beyliği verilmiştir. Daha sonra aynı yıl içinde Kayseri Sancak beyliğine atanmıştır. Kayseri'ye ilk gidişinde 28 gün, ikincisinde 42 gün görev yapmıştır.⁵ Bir ara Şam Beylerbeyliğine tayin edilen Gelibolulu Mustafa Âlî⁶ bu görevine başlayamamıştır. 1008/1599 yılında son olarak Cidde Sancak beyliğine atanan Âlî için artık herşey bitmiştir. Hayal kırıklıkları bedeni rahatsızlıklara dönüşmüş ve sağlığı iyiden iyiye bozulmuştur. Hareketli bir hayat süren tarihçimiz, nihayet 1008/1599-1600 yılında Cidde'de Sancak beyi iken ölmüştür.⁷

Kanuni Sultan Süleyman, II.Selim, III.Murat ve III.Mehmet dönemlerini gören, başta tarih olmak üzere, edebiyattan tasavvufa, mantıktan gramer ve ahlaka kadar pek çok dalda, şiir ve nesir halinde eser veren Gelibolu'lu Mustafa Âlî'nin, Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesinde bulunan yazma ve basma eserlerini sırasıyla bu yazımızda tanıtmaya çalışacağız.

5- Atsız.a.g.e. s.6

6- Mehmet Şeker, Gelibolulu Mustafa Âlî ve "Mevâidü'n-Nefais fi Kavaidi'l-Mecalis" adlı escrinin Tahlili, basılmamış Doktora tezi, Erzurum 1978, s. 22. göst.yer.

7- Bkz. Türk Ansiklopedisi, Âlî, Mustafa, Gelibolulu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1948, c.II, s. 78; Mustafa Isen, "Kühû'l-Ahbarın Tezkire kısmı" Ankara 1994, s.10.

Fuşûl ü-Hall ü °Akd Uşûl-ı Hırc ü Nakd

Gelibolu'lu Mustafa °Âlî'nin tarihe ait kaleme aldığı "Fuşul ü-Hall ü °Akd Uşûl-ı Hırc ü Nakd"⁸ isimli yazma eserin⁹ anılan kütüphanede iki ayrı nüshası vardır. Bir tanesi 931 numarada kayıtlı olup, yaklaşık 82 safadan ibarettir. Her dolu sayfada 19 satır bulunan eser, 192x112, (127x62)mm. ebadındadır.¹⁰ Bizim tanıtmaya çalıştığımız diğer nüsha ise 300x210, (245x150)mm. ebadında olup, bir mecmua içinde, 1b-61a varakları arasında yer almaktadır. Nesih yazı türünde kaleme alınan eserin müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir.¹¹ Bu nüsha bakımlı, yazı sonderece güzel ve okunaklıdır. Şemseli ve miklepli olan eserin her dolu sayfasında 21 satır vardır. İlk iki sayfanın kenarları, kalın bir biçimde altın yaldızlı çizgilerle, diğer sayfalar ise kırmızı tek çizgi ile çizilmiştir. Mukaddime, ayetler, hadisler, atasözleri, nazım, nesir, fasıl, tezyil ve hatime başlıkları kırmızı, diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır. Müellif, eserin adını, "Ve bu risâlenin nâmını, *Fuşul ü-Hall ü °Akd Uşûl-ı Hırc ü Nakd*, deyû ta°yîn itdim", tarzında,¹² müellif adını da, "Ellefehü'l-fakîr, °Âlî dil-kebîr-i pür-taksîr" şeklinde ifade etmektedir.¹³

Müellif, eser hakkında genel bir açıklama yaptıktan ve fasılları kısa kısa özet bilgiler halinde verdikten sonra eserin ana konularına geçmektedir. Muhtelif kütüphanelerde birçok nüshası bulunan bu

8- Kâtip çebebi, *Keşfü'z-Zünûn*, Ma°arif Matbaası, İstanbul, 1943, C.II, s.1269 'de eserin adını (Fuşulü'l-Hallî ve'l-°Akdî Uşûlü'l-Hırcî ve'n-Nakdî) şeklinde harfi tarifli olarak kaydetmektedir.

9- °Âlî, *Fuşul ü-Hall ü °Akd Uşûl-ı Hırc ü Nakd*, Kayseri raşid efendi ktp. Türkçe Yazmalar koll. No: 985/1

10- Âli rıza Karabulut, *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesi, Türkçe, Farsça, Arapça Yazmalar Kataloğu*, c.I,s.20

11- °Âlî, *Menâkıb-ı Hüneverân*, İbnü'l-Emîn Mahmud Kemal, Türk Tarih Encümeni Külliyyâtu, İstanbul 1926, s. 61-62 'de,eserin (1007) tarihinde telif edildiğini, hangi matbaada, hangi tarihte tabedildiği gösterilmemiş olan nüsha-i matbû°a, otuz küçük sahifeden ve asıl eserin bir cüz-i kalîlinden ibarettir.(Abbâsilerden sonrası tab° edilmediği gibi, mufassal olan, mukaddime de tamâmiyle tayy olunmuştur." denilmektedir.

12- Âlî, a.g.e.Vr.7a.

13- Vr.61a.

eser,¹⁴ mastur tezi olarak çalışılmış ve tarih araştırmacılarının hizmetine sunulmuştur.¹⁵

Gelibolulu Mustafa Âlî, genel olarak eserlerinin hemen hepsinde, olaylara canlılık kazandırmak için, çoğu zaman kendi şiirlerinden bazan da diğer şairlerin şiirlerinden örnekler vermektedir. Bu eserinde ise bir defa nesir¹⁶, iki kere de nazım,¹⁷ ifadesini kullanmıştır ki, tarihçimiz, zamanın padişahından beklentilerini bu şiirinde şöyle dile getiriyor

Eğer pâdişâh mülkini saklayub ‘adl u dâd itse
Du‘âcı kullârını gâhî gözetmekle ber-murâd itse

Zevâl irmez cihânda mülkine bu resme sultânın
Muḥâldir ‘ömri mümtedd olsa dergâhın küşâd itse

Muḥaşşal şâh-ı ‘adil nesl-i pâkin munḩarız görmez
Revadır emrine şâhân-ı ‘âlem inḩiyâd itse

Ocağın Haşre dek rûşen kılurdı şol ki ‘âlemde
Ğurûrın terk idüb erbâb-ı fakrı gâhî yâd itse¹⁸

Yazma eserin başından bir iki sayfa koparılmış gibidir. Çünkü sayfa numaralarında ilk bakışta bir anormallik göze çarpmaktadır. "Mecmû‘ai muḩteviyye ‘âlâ işnâ ‘aşere resâil" ifadesinden sonra "Bu mecmu‘ada mevcûd olan resâil beyânındadır" şeklinde başlayan yarım sayfalık bir metin yer almaktadır. Bu yazının, başka bir müstensih tarafından daha sonra yazılmış olabileceği düşüncesini akla getirmektedir.¹⁹

14- Nüshalar için bkz. Atsız, ‘Âlî bibliyografyası, Milli eğitim Basımevi, İstanbul 1968, s.28-30; Ayrıca bkz. Ebu Bekir Sıddık Yücel, a.g.t. s. 24

15- Ebu Bekir Sıddık Yücel, ‘Âlî, Fuşul ü-ḩall ü ‘Akd Uşûl-ı ḩarc ü Nakd, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1990

16- Aynı eser, Vr.5b

17- Aynı eser, Vr. 5b

18- Aynı eser, Vr. 5b

19- Aynı eser, Vr. 2a

Bir mukaddime, 32 faşıl, tezyil ve hâtimedden oluşan eser, "Allahümme mâlike'l-mülki tü'ti'l-mülke" ifadesiyle başlamaktadır.

Mukaddime: Hazreti Adem'den sonra Hazreti Peygambere kadar gelen mülük ve padişahlardan bahsetmektedir.²⁰

Birinci Fasıl: Hazreti Ali, hazreti Hasân, hazreti Hüseyin ve Muaviye'nin²¹ saltanatından bahsetmektedir.²²

ikinci Fasıl: Beni Ümeyyenin çöküşünden, Abbasilerin zevalinden ve cengiz evladının devletinden söz etmektedir.²³

Üçüncü Fasıl: Abbasi halifelerinin çöküşünden, Cengiz evladının devletinden söz edilmektedir.²⁴

Dördüncü Fasıl: Saman Oğulları dönemini ve Sebüktekin'in saltanat yıllarını kapsamaktadır.²⁵

Beşinci Fasıl: Bu fasılda, Mülük-i Tahiriyyeden, Benî Nasr Emirlerinin kurdukları son devletten ve Safaryanlardan söz edilmektedir.²⁶

Altıncı Fasıl: Cürcan Devletinin sona ermesi ve Deylemlilerin ortaya çıkışı ile ilgili konuları İhtiva etmektedir.²⁷

Tarihçimiz bu fasılda, yılan aranırken ortaya çıkan hazine konusunu şu şiiri ile dile getirmektedir:

Kime devlet virse bî-ķahr ü renc
Yılan yoklar iken bulur gizlü genc

20- Aynı eser, Vr. 7a.

21- Müellif, Muaviye için "Hazret" ifadesini kullanmamaktadır.

22- Aynı eser, Vr.9b.

23- Aynı eser, Vr. 10b.

24- Aynı eser, Vr. 12b.

25- Aynı eser, Vr. 15b.

26- Aynı eser, Vr. 17a.

27- Aynı eser, Vr. 18b.

Sitâre şu maâhdûma kim baş eger
Eli genc ararken yılana değer²⁸

Yedinci Fasıl: Bu fasılda, Sebüktekin'in kurduğu Devletin nihayete ermesi ve Selçukluların tarih sahnesine çıkışları ele alınmaktadır.²⁹

Sekizinci Fasıl: Bu kısımda Kirman Selçuklularının ortaya çıkışından ve bu devletin çöküşünden bahsedilmektedir.³⁰

Dokuzuncu Fasıl: Bu fasılda, Rum (Anadolu) Selçuklularının ortaya çıkışı üzerinde durulmakta ve Danişmendlilerin çöküşünden³¹ bahsedilmektedir.³²

Onuncu Fasıl: Eserin bu bölümünde, Selçuklu Devletinin çöküşü, Harizmşahlar saltanatının yıkılışı üzerinde durulmakta ve Harizmşahların faziletleri hikaye edilmektedir.³³

Onbirinci Fasıl: Müellif bu fasılda, Cengiz Han devletinin ortaya çıkışı üzerinde durmakta, Moğol sultanlarından Gün Han ve bazı sultanların mülklerinin ellerinden çıkmasını ele almaktadır.³⁴

Onikinci Fasıl: Bu kısımda, Musul, Haleb ve Şam havalilerinde zuhur eden Atabeylerin durumlarından ve bazı hakimlerin hükümetlerinin ortadan kalkmasından söz etmektedir.³⁵

Onüçüncü Fasıl: Eserin bu bölümünde, Azerbaycan ve diğer yerlerde hüküm süren Selçuklu Atabeglerinin tarih sahnesine

28- Aynı eser, Vr.20a.

29- Aynı eser, Vr. 20b.

30- Aynı eser, Vr. 22a.

31- Aynı eser, Vr. 22b.

32- Yazma eserin, (22a) ve (22b) varaklarına sayfa numarası verilmemiştir. Bu yüzden varak numaralarında çelişki göze çarpmaktadır. Bu yüzden fasılların numaralarını verirken mevcut varak numaralarına uyulmuştur. Ayrıca, Eserin (22b) sayfasından itibaren yazı çeşidi değişmiştir. Bu yazının farklı bir müstensih elinden çıkmış olduğu kanaatindeyiz.

33- Aynı eser, Vr. 22b.

34- Aynı eser, Vr. 24b.

35- Aynı eser, Vr. 26b.

çıkışları ve devletlerinin ortadan kaldırılışı konu edilmektedir.³⁶

Öndördüncü Fası: Tarihçimiz bu kısımda, başlangıçta derbed muhafızlığı yapan Mufzaffer'in gördüğü bir rüya üzerine kurduğu devletin yıkılışı ile diğer bazı hakimlerin icraatları konularında önemli bilgiler vermektedir.³⁷

Önbeşinci Fası: Âli bu bölümde, İlhanlı devletinin kuruluşu ve yıkılışı üzerinde durmakta ve "**doğrusu ne ise onu yazdım**" demektedir.³⁸

Önaltıncı Fası: Bu fasılda, Akkoyunlu devletinin zayıflamasından dolayı ayrılan padişahların Karakoyunluya geçişleri dile getirilmekte, Arap ve Türk boyları arasında ceryan eden savaşıardan bahsedilmektedir.³⁹

Önyedinci Fası: Bu fasılda, Karakoyunlu devletinin ortaya çıkışından, bu devletin yüzyıla yakın bir süre saltanat sürdüğünden ve daha sonra tarih sahnesinde görülen Akkoyunlularla ilişkilerinden, Uzun Hasan'dan bahsedilmektedir.⁴⁰

Önsekizinci Fası: Eserin bu bölümünde, Timur Han'ın ortaya çıkışından, Timurun babası olan Turagay Bin Terkel'den ve büyük cediti Karaçar Güregandan ve bir çok hakimın mülklerinden ayrılmak zorunda kalışından söz edilmektedir.⁴¹

Öndokuzuncu Fası: Tarihçimiz bu fasıldaki bilgileri **Ravzatü's-Safa** isimli eserden aldığını beyan etmekte ve Gûr Meliklerinin ilk defa devlet kurmalarından ve Sultan Mahmud Sebügtekin zamanına kadar devam eden hükümetleri konusunda bilgi vermektedir.⁴²

36- Aynı eser, Vr. 27b.

37- Aynı eser, Vr. 28a.

38- Aynı eser, Vr. 29b.

39- Aynı eser, Vr. 31a.

40- Aynı eser, Vr. 32a.

41- Aynı eser, Vr. 32b.

42- Aynı eser, Vr. 34b.

Yirminci Fasıl: Bâtınîlerin ortaya çıkışından başlayıp yıkılışlarına kadar geçen olayları hikaye eden Âlî, Bâtınîler'e aynı zamanda İsmailiyye dendiğini ve bunların ilkinin Hasan Bin Ali olduğunu söylemekte ve Alamut Kalesinden söz etmektedir.⁴³

Yirmibirinci Fasıl: Tarihçimiz, Şirvan Meliklerinin ortaya çıkışını, bunların neseblerinin kendi itikatlarıncâ Nuşirevân'a çıktığını ifade etmektedir.⁴⁴

Yirmiikinci Fasıl: Hint Vilayetinde ortaya çıkan Cücerat padişahlarından, yüz doksanbeş yıl süren saltanatlarından ve bunların kurdukları devletin sona erme sebeplerinden bahsedilmektedir.⁴⁵

Yirmiüçüncü Fasıl: Bu kısımda, Semerkand Hanları tarafından kurulan devletlerden ve kendilerinden önce kurulan devletlerin son bulmalarından, Maveraünnehir vilayetinden ve Şah Budak'dan söz edilmektedir.⁴⁶

Yirmidördüncü Fasıl: Tarihçimiz bu kısımda, Kırım Hanlarının ortaya çıkışından, kurduğu devletlerden, Deşt-i Kıpçak vilayetlerinin eskiden beri Tatar taifesine ait olduğundan, Tîmur'un tekrar tekrar bu vilayetlerde savaş yaptığından ve bu illerin çoğunun bu yüzden harap olduğundan, bu konunun tafsilatının Künhü'l-Ahbâr isimli eserinde geniş bir şekilde anlatıldığından söz etmektedir.⁴⁷

Yirmibeşinci Fasıl: Acem Şah'ı İsmail Erdebili'nin ortaya çıkışı ve kurduğu devletten bahseden tarihçimiz, Şah İsmail'e ait bazı memleketlerinin Osmanlı devletine nakledilmesinden, Karakoyunlu devletinin yıkılış sebeplerinden söz etmektedir.⁴⁸

Yirmialtıncı Fasıl: Bu fasılda Tolon Oğulları devletini zuhurundan, bu zümrenin ilkinin Ahmet Bin Tolon olduğundan ve bu kişinin Buhara âlimi iken Nuh Bin Ahmed Samânî'nin kulu olduğundan

43- Aynı eser, Vr. 36a.

44- Aynı eser, Vr. 37a.

45- Aynı eser, Vr. 3bb.

46- Aynı eser, Vr. 41b.

47- Aynı eser, Vr. 42b.

48- Aynı eser, Vr 46b.

bahsetmektedir.⁴⁹

Yirmiyedinci Fası: Tarihçimiz bu fasılda, Ahşid, Akşid yani "Ak güneş" demek olan Akşidlerin kurduğu devletten, Kâfur Ahşidî'nin padişah oluşundan, ikibuçuk yıl süreyle adalet ile padişahlık yapısından bahsetmekte, Müverrih Mevlânâ Makrizî kavlince yirmibir yıldan ziyade saltanat sürdüğünü Mısır, Şam ve Hicaz vilayetlerinde Ebü'l-misk-i vekûr, sultan-ı Mısır ve Şam ve Hicaz, Emir Kâfûr elkabı ile hutbe okutduğunu ve sikke bastırduğunu ifade etmektedir.⁵⁰

Yirmisekizinci Fası: Bu faslı, Fatımî halifelerinin ortaya çıkışlarına ayıran tarihçimiz, bu zümrenin ilk elemanının Cafer-i Sadık olduğunu, (297 /909-910) tarihinde Mağrib Vilayetinde varlık gösterdiklerini, Hazret-i Fatıma soyundan geldikleri için bunlara Fatımiyye denildiğini, Hazret-i Ali'ye intisablarından dolayı da Aleviyye olarak bilindiklerini ifade etmektedir.⁵¹

Yirmidokuzuncu Fası: Müellif, eserin bu bölümünde, Ekradın zuhur-ı devletinden, daha sonra bunların Eyyubilere intikalinden söz etmekte ve Fatımî halifelerinden sonra Mısır'a padişah olan Selahaddin'in atalarının Azerbaycan şimalindeki (Gülçemin) Ekradından olduğunu, Babasının adı Eyyûb olduğundan bu taifeye **Eyyûbiler** denildiğini ve daha sonra adına hutbe okuttuğunu, bu devletin Mısır'da seksenbeş yıl hüküm sürdüğünü, bazan akli kısa kadınların devlet işlerine karışmaları ve çocuk yaştaki kişilerin idararede söz sahibi olmaları yüzünden devletin yıkılma noktasına geldiğini dile getirmektedir.⁵²

Otuzuncu Fası: Bu fasıl, Eyyubilerin Yemen'de gösterdikleri faaliyetlerden, Selahaddin Yusuf'un, Mısır'a padişah olmasının ardından, damağına saltanat lezzetinin dokunuşundan, Turan Şahı, ordu komutanı sıfatıyla Yemen'in fethine gönderilişinden, yapılan mücadeleler sonunda Yemen'in hakimsiz kalışından, emirlerin ittifakı ile Nasır'ın annesi Zübeyde Hatun'un Sultan olduğundan, büyük miktarda hazine elde ederek adına hutbe okuttuğundan ve sikke bastırduğundan

49- Aynı eser, Vr. 47a.

50- Aynı eser, Vr. 48a.

51- Aynı eser, Vr. 48b.

52- Aynı eser, Vr. 50a.

bahsetmektedir.⁵³

Otuzbirinci Fasıl: Bu fasılda, Türkmenlerin Mısır'da ortaya çıkmalarından, Melik Eşref'in çocuk olmasını ileri süren devlet büyüklerinin, Melikü'l-mu'izz Aybek'in saltanatında ittifak ettiklerinden ve burada sürüp giden çeşitli entrikalardan söz etmektedir.⁵⁴

Otuzikinci Fasıl: Eserin bu bölümünde, Çerkeslerin Mısır'da duruma hakim olmalarından, Etrâkden melik Salih Zeyne'd-din Hacı'nın on yaşında tahta çıkışından, Büyük Emir Berkuk'un (784 /1382-1383) senesinde Salih'i katledip çerkezlerin de baskısıyla sikke bastırıp hutbe okutturmasından ve devletin çöküşünü hazırlayan etkenlerden bahsedilmektedir.⁵⁵

Fasıla-i Tezyil: Mustafa Âlî bu bölümde, kitabına aldığı olayların bir değerlendirmesini yaparak şu görüşlere yer vermektedir: "İşbu kitâb ki, Fuşûl ü-Hall ü °Akd Uşûl-ı Hırc ü Nakd ile müsemmâdır. Mine'l-ibtidâ ile'l-intihâ, beyân olunan mülûk ki, ekşeri hîle ve hud'â tarîkından sebîl-i hükûmete sülûk etmişdür. Ana binâen çâk zamân geçmedin mülûk ü devletleri bî-gânilere gitmişdür. Emmâ Selâfîn-i Âl-i °Oşman anlar gibi zuhûr itmemişdür. Ya°nî ki, bu zümre-i hamîdeden bir ferd hîle ve hud'â semtinden devlete yetmemişdür. Belki her biri cihâd ü gâzâ tarîkına sülûk idüb saltanat eylemişdür. Ehl-i İslamdan olan Hükâmın memleketlerini alıp kendülerini ve vârislerini ağlatmak birine müyesser olmamışdır."⁵⁶

Hâtıme-i Kitâb: Kitabın son kısmında, Rûm Vilayetinde hüküm süren, Karaman Oğulları, Eratnalılar, Âl-i İsfendiyâr, Razan oğulları ve Zül-Kadiriyye beylikleri hakkında kısa kısa bilgiler verilmektedir. ⁵⁷

53- Aynı eser, Vr. 51a.

54- Aynı eser, Vr. 52a.

55- Aynı eser, Vr. 53a.

56- Aynı eser, Vr. 54b.

57- Aynı eser, Vr. 55b.

!007 Safer /Temmuz 1598 tarihinde Künhü'l-Aḥbâr'ın özeti olmak üzere kaleme alınan eser⁵⁸ şu ifadelerle sona ermetedir:

" Ellefehü'l-faḳîr-i ʿÂlî dil-gîr-i pür-taḳşîr.⁵⁹

58- Mehmet Şeker, Mevaidü'n-nefâis fi-Kavâʿidi'l-Mecâlis, Basılmamış doktora tezi, Erzurum 1978, s. 45.

59- Aynı eser, Vr. 61a.